

İNGİLTERE’DE MALİ GÜCÜN GÖSTERGESİ OLARAK UYGULANAN BİR VERGİ: ŞÖMİNE VERGİSİ

A Tax Applied as an Indicator of Ability to Pay in England: Hearth Tax

Rana DAYIOĞLU ERUL¹

ÖZET

İngiltere’de tarih boyunca şapka, deri, tuz, pencere, duvar kağıdı ve sabun gibi pek çok unsur üzerine vergi uygulanmıştır. İngiltere özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda yaşanan askeri ve siyasi gelişmelerin maliye alanına yansması ve bu nedenle ülkenin yaşadığı çeşitli ekonomik ve mali sorunlar doğrultusunda yeni vergilerin belirlenmesindeki farklılığı açısından önem taşımaktadır. Bu özellikleri nedeniyle çalışmada, İngiltere’de uygulanmış olan söz konusu ilginç vergilerden biri niteliğindeki şömine vergisinin incelenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Şömine vergisi, İngiltere’de 1662-1689 döneminde mali gücün göstergesi olarak uygulanmış ve nüfus sayımı, mali gücün ve servet düzeyinin belirlenmesi gibi birçok hususun tespit edilmesinde önem taşımıştır. Ancak, bu vergi, sayım yapmaya yetkili görevlilerin eve alınmaması, mülklerin boş bırakılması, şöminelerin kapatılması ve verginin ödenmemesi gibi pek çok tepkiyle karşılanmıştır. Öte yandan; muafiyetlerin ve verginin uygulanma esaslarının karmaşık olması, bazı bölgelerde yapılan listelerin gerçeği net olarak yansıtmaması ve bölgeler arası karşılaştırmaların etkin bir biçimde yapılamaması nedenleriyle şömine vergisi eleştirilmiştir. En önemli eleştiri nedeni ise şömine sayısının mali gücü yansıtmadığı düşüncesi olmuştur. Nitekim şömine sayısının fazla olduğu bazı mülklerin ticari amaçla kullanılması, bazılarının ise aileler arasında paylaşılarak kullanıldığından zenginlik göstergesi olamayacağı düşüncesi bu eleştirinin odak noktası olmuştur. Çalışmada şömine vergisi; özellikleri, uygulanma esasları, vergiye karşı tepkiler ve verisi elde edilebilen şehirler için bazı sınıflandırmalar itibarıyla incelenmiş ve uygulanma biçimine ilişkin birtakım değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şömine vergisi, İngiltere, mali güç.

ABSTRACT

Throughout history in England, taxes have been imposed on many items such as hats, leather, salt, windows, wallpaper and soap. England is especially important in terms of the reflection of the military and political developments in the 17th and 18th centuries on the field of public finance and therefore its difference in determining new taxes in line with the various economic and financial problems that the country is experiencing. Due to these features, in this study, it is aimed to examine and evaluate the hearth tax, which is one of the interesting taxes applied in England. Hearth tax was applied as an indicator of ability to pay in England in the period of 1662-1689 and was important in determining many issues such as population, ability to pay and the level of wealth. However, there were many reactions against this tax, such as not allowing the collectors to make the list, leaving the properties empty, closing the hearths and not paying the tax. On the other hand; hearth tax has been criticized due to the complexity of the exemptions and taxation principles, the fact that the lists made in some regions do not clearly reflect the truth, and that inter-regional comparisons can not be made effectively. The most important reason for criticism was the thought that the number of hearths did not reflect the ability to pay. As a matter of fact, the focus of this criticism has been the idea that some properties with a high number of hearths are used for commercial purposes, while others are shared between families and can not be an indicator of wealth. In the study, hearth tax has been examined in terms of its features, principles of application, reactions to the tax and some classifications for the cities whose data can be obtained, and some evaluations have been made about the way it is applied.

Keywords: Hearth tax, England, ability to pay.

1. ORCID: 0000-0001-9073-6430

1. Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, ranadayioğlu@gmail.com

DAYIOĞLU ERUL, R. (2022). "İngiltere’de Mali Gücün Göstergesi Olarak Uygulanan Bir Vergi: Şömine Vergisi", *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.9, S.27, s.350-364.

Makale Geliş Tarihi: 13 Ağustos 2022 Kabul Tarihi: 16 Eylül 2022

EXTENDED ABSTRACT

Throughout history, taxes have been collected for many financial and non-financial purposes; the use of taxation power of the states has served many different purposes. Many factors such as the demands of the society, consumption preferences and decisions, and the socio-economic features of the period are also effective in determining tax issues. In this context, the taxes applied in history differ by countries, and it is seen that interesting taxes such as beard tax, freedom tax, oil tax, soap tax, salt tax were applied in history. Many different taxes have been put into practice throughout history for purposes such as financing the expenditures arising from the wars in England, the high expenditures on royalty, or applying taxes for luxury expenditures. Examples include taxes on a wide variety of products, such as leather, beer, soap, windows, candles, salt, silk, wallpaper, hats, and hearths. In this sense, England is especially important in terms of the reflection of the military and political developments in the 17th and 18th centuries on the field of public finance and thus its difference in determining new taxes within the framework of the financial problems of the country. Due to these features, in this study, it is aimed to examine and evaluate hearth tax, which is one of the different taxes applied in England. In England, various taxes have been applied on many elements in line with financial concerns, and hearth tax is one of these taxes. The purpose of hearth tax is to determine the value of dwellings through this tax, for example, a house with a single hearth (typical village house) is intended to be taxed at a lower level than mansions with twenty or thirty heated rooms. Although hearth tax was applied in Scotland and Ireland with the exception of England, it was applied for a much longer time in these regions compared to England. The main features of hearth tax are to count and list the hearths in the properties and to tax them based on the idea that the number of hearths is an indicator of ability to pay and wealth. As a matter of fact, since these lists include everyone who should pay the tax or not (exempt from tax), they are considered as the most important difference of hearth tax from other taxes, and in this respect, it constitutes the specific aspect of the tax; because it has been taken as a basis in many areas in the country, including the census. Hearth tax was applied in England between 1662 and 1689 and was paid twice a year on Michaelmas (29 September) and Lady Day (25 March) at 2 shillings a year per hearth. The number of hearths in the properties was thought to represent social classes. In addition, the poor (provided that they have an exemption certificate) and schools, factories and hospitals were exempt from tax. Considering the evaluations regarding the records in history; When the exemption rate is high in a city or neighborhood, that city or neighborhood is considered poor. Hearth tax has been criticized in many respects. At the beginning of these criticisms is that the number of hearths can not be an indicator of ability to pay. Because most of the properties with a high number of hearths are either used for commercial purposes or shared by poor families. In addition; the fact that the collectors registered the properties as empty properties in order to speed up the work, the complexity of the exemptions, and inability to make the lists insufficiently both reduced the effectiveness of the tax and caused inequality between the settlements and the inability to make comparisons. For the stated reasons, hearth tax caused various reactions in every period it was applied. These reactions occurred in the form of closing the hearths, leaving the properties empty, not accepting the collectors who came for the lists, not paying the tax, and riots occurred from time to time. As a result of reactions, hearth tax was abolished in 1689.

GİRİŞ

Tarih boyunca vergiler, pek çok mali ve mali olmayan amaçla toplanmış; devletlerin vergilendirme yetkisinin kullanımı birçok farklı amaca hizmet etmiştir. Toplumun talepleri, tüketim tercihleri ve kararları, içinde yaşanılan dönemin sosyoekonomik özellikleri gibi pek çok unsur da vergi konularının belirlenmesinde etkili olmaktadır. Bu bağlamda tarihte uygulanan vergiler ülkeler itibarıyla farklılık göstermekte olup tarihte sakal vergisi, özgürlük vergisi, yağ vergisi, sabun vergisi, tuz vergisi gibi ilginç vergilerin uygulandığı görülmektedir.

İngiltere’de savaşlar nedeniyle ortaya çıkan harcamaların finanse edilmesi, saraya ve krala ilişkin harcamaların yüksekliği veya lüks harcamaların vergilendirilmesi gibi amaçlarla tarih boyunca birçok farklı vergi uygulamaya konulmuş olup deri, bira, sabun, pencere, mum, tuz, ipek, duvar kağıdı, şapka ve şömine gibi birçok çeşitli ürün üzerine uygulanan vergiler örnek olarak gösterilebilir. Bu anlamda İngiltere, özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda yaşanan askeri ve siyasi gelişmelerin maliye alanına yansması ve böylece ülkenin yaşadığı mali sorunlar çerçevesinde yeni vergilerin belirlenmesindeki farklılığı açısından önem taşımaktadır. Bu özellikleri nedeniyle çalışmada, İngiltere’de uygulanmış olan söz konusu farklı vergilerden biri niteliğindeki şömine vergisinin incelenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada öncelikle şömine vergisi, özellikleri ve uygulanma esasları itibarıyla ele alınacak; daha sonra ise şömine vergisi uygulamasında şömine sayısının mali gücü gösterdiği düşüncesi temel alındığından, farklı şehirlere ilişkin beyanname örnekleri elde edilebilen veriler itibarıyla karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Son bölümde ise şömine vergisine karşı tepkiler incelenecek ve değerlendirmelere yer verilecektir.

1. Şömine Vergisi ve Özellikleri

Şömine vergisi, İngiltere’de 1662 yılında II. Charles tarafından mali amaçlarla uygulamaya konulmuştur. 1689 yılına kadar uygulanan şömine vergisinin amacı, konutların değerini bu vergi aracılığıyla belirlemek olup örneğin tek şömineli bir evin (tipik köy evinin), yirmi veya otuz ısıtmalı odaya sahip konaklara göre düşük değere sahip olarak daha düşük düzeyde vergilendirilmesi amaçlanmıştır (Carlson, 2005: 5). Şömine vergisi, İngiltere haricinde İskoçya ve İrlanda’da uygulanmış olmakla birlikte, İngiltere’ye kıyasla bu bölgelerde çok daha uzun zaman uygulanmıştır (Green, 2015: 107).

Şömine vergisi uygulamasında, devletin atadığı görevliler tarafından tek tek evlerde yer alan şömineler sayılmış, şehirlerin haritalarında¹ işaretlenmiş, vergi mükelleflerinin ve vergiden muaf olan kişilerin ayrı ayrı listeleri çıkarılmıştır². Tarihçilere göre şömine vergisinin en büyük faydası; bu vergi ile yalnızca mükelleflerin, ev sahiplerinin ve evlerde yer alan şömine miktarlarının değil, vergiden muaf olanların da listesini kapsadığı yönündedir (Green, 2015: 107). Bu uygulama, şömine vergisinin diğer vergi araştırmalarından en önemli farkı olarak değerlendirilmekte olup İngiltere’de hem nüfus sayımı hem de mal varlıklarının takip edilmesi açısından kullanılmaktaydı. Şömine vergisi listelerinin nüfus sayımı için faydası o derece yüksekti ki, bir dönem vergi tahsilatında görevli olan William Dugdale ve Gregory King, gelirleri sınıflandırmada da bu listeleri temel almıştır (Holmes, 1977). Zira şömine vergisinin temeli, evlerde yer alan şömine sayısının, kişilerin servetini ve harcanabilir gelirini, diğer bir ifadeyle mali durumunu yansıttığı düşüncesine dayanmaktadır. Buna ek olarak, vergiyi ödemekle yükümlü olmayanların da isimlerinin kaydedilmesi, İngiltere’deki çeşitli sosyal grupların görülmesine olanak sağlamıştır (Wareham, 2011: 278).

Şömine vergisinin temeli ve başlangıç noktası, servetin ve ekonomik durumun, bölgesel olarak diğer bir ifadeyle coğrafi alanlar içinde sosyal sınıflar arasındaki dağılımını araştırma düşüncesine dayanmaktadır (Wareham, 2011: 280). Nitekim şömine vergisi uygulaması, şömine sayısını sosyal sınıflara bağlama biçiminde uygulanmış olup bu fikre Exeter şehri örneğine dayanarak Hoskins öncülük etmiştir (Hoskins, 1935: 111-122). Zenginlik göstergesinin hem kentsel hem de kırsal yerleşim birimlerinde sosyal sınıflara bağlanabileceği düşüncesi; Michael Power tarafından Londra’da üç şömineli evlerin yarı vasıflı işçiler, dört şömineli evlerin zanaatkarlar, altı ve daha fazla şömineli evlerin ise tüccarların olduğunu tespit etmesiyle pekiştirilmiştir (Power, 1986). Şömine sayısının mali gücü ve böylelikle sosyal sınıfları yansıttığı düşüncesine ilişkin sınıflandırma aşağıda Tablo 1’de gösterilmektedir.

¹ Örnek haritalar için bkz. Ek 1, Ek 2 ve Ek 3.

² Örnek liste için bkz. Ek 4.

Şömine sayısı	Sınıf
1	Çalışan yoksullar, çiftçiler, evleri çoktan yok olmuş yoksul zanaatkarlar (tek şömineli bir ev, genel olarak, iki veya daha fazla ailenin yaşadığı dört odalı bir evi ısıtabilmektedir).
2-3	Zanaatkar, esnaf ve çiftçiler.
4-7	Varlıklı zanaatkar, tüccar ve esnaflar.
8 ve üzeri	Asillerden sonra gelen orta sınıf (aydın kesim).

Kaynak: FamilySearch.

İngiltere’de her bir mülk için şömine vergisi, şömine başına yılda 2 şilin³ olmak üzere, Michaelmas (29 Eylül) ve Lady Day (25 Mart) günlerinde yılda iki kez ödenmekteydi (Ailes, 2018: 97). Vergi ilk olarak, 1662 yılında Michaelmas olarak adlandırılan 29 Eylül tarihinde toplanmaya başlanmıştır.

Verginin uygulanma esasları Hearth Tax Act olarak bilinen kanuna dayanmakta olup muafiyete ilişkin olarak bu kanunda yer alan hükümler, verginin uygulamada olduğu tüm dönemlerde karmaşaya yol açmış ve hiçbir zaman açıklığa kavuşturulamamıştır (Ferguson, 2018: 114). Nitekim tüm tarihçilerin ve bu konuda inceleme yapan akademisyen ve araştırmacıların, verginin karmaşıklığı konusunda neredeyse görüş birliği bulunmaktadır (Ferguson, 2018: 130).

Boş mülkler ve düşük değerli mülkler için şömine vergisi ödenmemektedir. Burada sözü edilen düşük değer, yıllık kira bedeli 20 şilinden (1 sterlin) düşük olanlar olup ayrıca arazi, apartman, mal veya mülkleri itibarıyla toplam mal varlığı 10 sterlinin altındaki mülk sahipleri de vergiden muaf tutulmuştur (Hearth Tax Act m. 16) (Schürer ve Arkell, 1992). Muafiyetle ilgili önemli olan husus ise yoksulluk nedeniyle vergiden muaf olanların kilise yetkilileri, rahipler veya denetmenler tarafından verilen bir muafiyet belgesine sahip olmaları gerektiğidir⁴ (Ramsdale, 2022). Ancak, 1664 yılında kanunda birtakım değişiklikler yapılmış ve bu tarihten itibaren ikiden fazla şömineye sahip hiçbir ev sahibi vergiden muaf tutulmamıştır (Ferguson, 2018: 115).

Bu düzenlemelere ek olarak kanunun 19. maddesine göre yıllık geliri 100 sterlinin altında olan huzurevleri de şömine vergisi ödemekle yükümlü değildir. Ayrıca okullar, imalathaneler ve hastaneler de vergiden muaf tutulmuştur (FamilySearch).

İngiltere’de şömine sayısının ve şömine sayısının azlığı nedeniyle şömine vergisinden muaf tutulmanın, yoksulluk göstergesi olduğu düşünülmekteydi. Nitekim tarihsel incelemelerde muaf tutulan mülk sayılarına ilişkin bilgiler ve buna yönelik değerlendirmeler, yoksulluk düzeyi ile ilişkilendirilerek yapılmıştır. Aşağıda Tablo 2’de Warwick için gösterilen vergiye tabi olmayan ev sayısı ve bu evlerin toplam içindeki payına ilişkin veriler buna örnek teşkil etmektedir. Tabloda yer alan verilere ilişkin bilgiler; High Street (%17), Market Place (%18) ve Jury Street (%21)’in sahip olduğu refah düzeyinin şehrin diğer alanlarında olmadığını göstermiş; Saltisford (%63) ve West Street & Longbridge (%62) ise vergiye tabi olmayan kesimin çokluğu nedeniyle daha yoksul olarak değerlendirilmiştir (Shand, 2022).

	Vergiye tabi olmayan ev sayısı	Toplam ev sayısı	Vergiye tabi olmayan ev sayısının toplam içindeki payı (%)
Castle Street	16	48	33
High Street	10	58	17
Smith Street	35	100	35
Bridge End	15	46	33
Saltisford	68	109	63
Jury Street	6	29	21
Market Place	20	113	18
West Street & Longbridge	67	108	62
Toplam	233	611	38

Kaynak: Shand, 2022.

³ 1 sterlinin yirmide birini göstermektedir.

⁴ Örnek muafiyet belgesi için bkz. Ek 6.

II. Charles döneminde devletin gelirlerini artırmak için getirilen vergi, İngiltere ve Galler'de William ve Mary tarafından bir jest olarak kaldırılmıştır (Green, 2015: 107). İngiltere'de bu vergi kaldırıldıktan sonra yerini pencere vergisi almış olup pencere vergisi şömine vergisine göre daha az tepki ile karşılanmış olsa da her iki vergi de şöminelerin ve pencerelerin kapatılması ile sonuçlanmıştır (Green, 2015: 107).

2. Şömine Vergisine İlişkin Örnekler

Bu bölümde, tarihte şömine vergisine ilişkin olarak verisi elde edilebilen şehirlerden Londra ve Middlesex ile Bristol'e yer verilecektir. Londra ve Middlesex'e yer verilmesinin nedeni Londra'nın tarih boyunca İngiltere'nin en büyük ve en önemli şehirlerinden biri olması olup Bristol'e yer verilmesinin nedeni ise hem şehrin büyüklük olarak önem taşıması hem de verilerin elde edilebilir ve toplanış biçimi itibarıyla karşılaştırılabilir olmasından ileri gelmektedir. Nitekim Londra'da en büyük birimdeki bir ev en küçük birimdekinden 75 kat daha fazla şömineye sahip iken; Bristol'de bu fark 1662 yılında yedi, 1670 yılında ise dört kat kadardır (Leech vd., 2018: 67).

Aşağıda Tablo 3'te Lady Day Ocak beyannamesinde Londra ve Middlesex, diğer bir ifadeyle Londra şehri ve çevresindeki yerleşim birimleri için şömine vergisine ilişkin tarihte yer alan kayıtlar görülmektedir. Bu tabloya boş mülkler de dahil edilmiş olup bunun nedeni bu karşılaştırmaların, şömine vergisinin ödenmemesine ilişkin sosyal ortam ile ilgili fikir vermesidir (Wareham, 2011: 284).

Toplam içerisindeki paylara bakıldığında, mülklerin yalnızca %44'ünün ödeme yapılan kategorisine girdiği, %27'sinin ödemeye yapılmayan (veya muaf) kategorisine girdiği ve kalan %29'unun ise boş mülklerden oluştuğu görülmektedir. Boş mülklerin yüksek bir orana sahip olması dikkat çekmekle birlikte, ödeme yapılan mülk sayısının toplamın %50'sini dahi oluşturmaması da üzerinde durulması gereken bir husustur. Bu durum, vergiyi ödemeye karşı isteksiz davranan, ödemeyen mükellefleri gösterdiği gibi, vergiden muaf olan mükelleflerin yüksekliğini de göstermektedir.

Tablo 3. Londra ve Middlesex için Şömine Vergisine İlişkin Bilgiler (1666 Lady Day Ocak Beyannamesi)

Şehir / Kategori	Ödeme yapılan mülkler	Ödeme yapılan mülkler (%)	Ödeme yapılmayan mülkler	Ödeme yapılmayan mülkler (%)	Boş mülkler	Boş mülkler (%)	Toplam
Londra	5.963	40,4	2.999	20,7	5.688	38,8	14.650
Westminster	2.941	64,9	889	19,6	700	15,4	4.530
Brentford	1.020	62,6	280	17,4	327	20,0	1.627
Holborn	2.319	52,6	658	14,9	1.431	32,4	4.408
Finsbury	2.404	29,8	3.139	38,9	2.531	31,3	8.074
Tower	3.152	34,3	3.262	35,5	2.774	30,2	9.188
Spelthorne	500	54,0	408	44,0	18	1,9	926
Elthorne	905	65,5	436	31,4	49	3,5	1.390
Gore	569	71,6	178	22,4	47	5,9	794
Edmonton	987	65,4	403	26,7	117	7,8	1.507
Toplam	21.136	44,0	13.075	27,3	13.747	28,7	47.985

Kaynak: Wareham, 2011: 285.

Verilere göre, şehrin büyüklüğü nedeniyle en yüksek değerler Londra'da gerçekleşmiş olup yüzde olarak bakıldığında boş mülk oranının da Londra'da en yüksek olması dikkat çekicidir. Zira bu durum, vergi ödemek istemeyenleri ve bu nedenle mülkü kullanmama, görevlileri eve kabul etmeme vb. biçimlerde vergiyi karşı verilen tepkileri işaret etmektedir. Buna ek olarak boş mülkler; görevlilerin işlerini hızlandırmak amacıyla mülkleri boş mülk olarak kaydetmelerini ve Londra'da veba nedeniyle terk edilen evleri de göstermektedir (Wareham, 2011: 286). Nitekim o dönemde kırsal alanlarda boş mülkler toplam mülklerin yalnızca %10'unu oluştururken, kentsel alanlarda üçte birini oluşturmaktadır (Wareham, 2011: 286). Bu durum, hem Londra'daki veba salgını nedeniyle mülklerin terk edilmesini hem de büyük şehirlerde kırsal yerleşim yerlerindeki kıyasla daha yüksek vergi ödenmesi nedeniyle gösterilen tepkileri ifade etmektedir. Diğer taraftan, kayıtların oluşturulmasında yaşanan sorunlar ve eksiklikler,

İngiltere'nin tüm yerleşim yerlerinde görülen temel bir sorun olup karşılaştırma yapmanın önündeki en önemli engeli oluşturmaktadır.

Aşağıda Tablo 4 ve Tablo 5'te ise Bristol şehrine ait karşılaştırmalar yer almaktadır. İlk olarak Tablo 4'te bu karşılaştırmalar; dört döneme ilişkin vergi beyannameleri itibarıyla vergilendirilebilir şömine sayısı, toplam şömine sayısı ve bunların toplam içindeki payı gibi sınıflandırmalar biçiminde belirli yerleşim birimleri için gösterilmektedir. Buna göre; genel olarak incelenen tüm yıllar itibarıyla toplam şömine sayısı içerisinde en yüksek paylara sahip olan St Michael, St James, St Mary Redcliffe, St Stephen ve Holy Trinity gibi bölgelerdeki vergilendirilebilir şömine sayısının 1664 yılından 1672 yılına geldiğinde neredeyse iki kat arttığı dikkat çekmektedir. Bu durumun, hem yıllar itibarıyla mülk ve mülklerdeki şömine sayısındaki hem de tespit edilebilen şömine sayısındaki artıştan ileri geldiği düşünülmektedir.

Tablo 4. Bristol için Şömine Vergisine İlişkin Karşılaştırmalar (1664-1672)

	1664		1668			1670			1672	
	Vergilendirilebilir şömine sayısı	Toplam içindeki payı (%)	Toplam şömine sayısı	Toplam içindeki payı (%)	Toplam şömine sayısı	Toplam içindeki payı (%)	Vergilendirilebilir şömine sayısı	Toplam içindeki payı (%)	Vergilendirilebilir şömine sayısı	Toplam içindeki payı (%)
All Saints	369	6,1	522	4,2	542	4,9	481	4,9	473	4,7
Castle	288	4,8	554	4,5	484	4,4	404	4,1	434	4,3
Holy Trinity	497	8,2	980	8,0	897	8,1	802	8,1	816	8,0
St Ewen	539	8,9	523	4,3	571	5,2	569	5,7	560	5,5
St James	454	7,5	1.912	15,5	1.540	13,9	1.299	13,1	1.358	13,4
St Mary le Port	565	9,4	906	7,4	834	7,5	787	8,0	827	8,2
St Mary Redcliffe	538	8,9	1.361	11,1	1.061	9,6	979	9,9	1.001	9,9
St Michael	795	13,2	1.982	16,1	1.663	15,0	1.446	14,6	1.494	14,7
St Nicholas	579	9,6	935	7,6	881	8,0	826	8,3	853	8,4
St Stephen	708	11,7	972	7,9	998	9,0	940	9,5	1.008	9,9
St Thomas	306	5,1	678	5,5	644	5,8	583	5,9	600	5,9
Temple	386	6,4	971	7,9	938	8,5	780	7,9	718	7,1
Toplam	6.024		12.296		11.053		9.896		10.142	

Kaynak: Leech vd., 2018: 346'dan yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 5'te sınıflandırmalar halinde gösterilen toplam şömine sayıları, görevli memurlar tarafından mülkler itibarıyla tek tek tespit edilen şömine sayılarına örnek teşkil etmektedir. Tabloda toplam şömine sayıları, sınıflandırmalar itibarıyla Michaelmas 1670 beyannamesinde yer aldığı biçimiyle gösterilmektedir. Buna göre mülkler, 1'den 10'a kadar kaç şömine bulunduğu biçiminde sınıflandırılmıştır. Burada "vergilendirilebilir" ifadesi vergilendirilebileceği varsayılan mülkleri, "vergilendirilemez" ifadesi yoksul olarak tanımlanan kişilerin mülklerini ve "vergisi ödenmemiş/yeni inşa edilmiş" ifadesi vergisinin ödenmediği belirlenen veya yeni inşa nedeniyle henüz vergi ödemekle yükümlü olunmayan mülkleri ve "10+" ifadesi ise 10'dan fazla şömine bulunan mülkleri ifade etmektedir. Buna göre genel olarak bir ve iki şömineli evlerde vergilendirilebilir ve vergilendirilemez şömine sayıları birbirine yakın olup bu durum, yoksul olması nedeniyle vergiden muaf tutulan kesimleri belirtmektedir. Üç ve üzeri şömineli evlerde ise vergilendirilebilir olanlar ağırlık taşımakta veya vergilendirilemez özellikte mülk çok az bulunmaktadır.

Tablo 5. Bristol Şehrinde Toplam Şömine Sayıları (Michaelmas 1670)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10+
All Saints	18	33	24	14	15	14	7	4	1	7
Vergilendirilebilir	6	18	23	14	15	13	7	4	1	6
Vergilendirilemez	12	15								
Vergisi ödenmemiş			1			1				
Castle	27	44	30	26	16	8	3	2	0	1
Vergilendirilebilir	14	27	27	25	15	8	2	1		1
Vergilendirilemez	12	13								
Vergisi ödenmemiş	1	4	3	1	1		1	1		
Holy Trinity	56	78	66	38	16	12	5	10		5
Vergilendirilebilir	23	55	64	38	16	12	5	10		4
Vergilendirilemez	33	23	2							
Vergisi ödenmemiş										1
St Ewen	17	17	14	20	10	11	10	9	3	10
Vergilendirilebilir	15	17	14	20	10	11	10	9	3	10
Vergilendirilemez	2									
St James	104	204	106	63	32	25	6	2	3	6
Vergilendirilebilir	38	118	105	63	32	25	6	2	3	6
Vergilendirilemez	66	86	1							
St Mary le Port	52	59	55	34	25	8	3	7		9
Vergilendirilebilir	28	52	52	34	25	8	3	7		9
Vergilendirilemez	24	7	1							
Yeni inşa edilen			2							
St Mary Redcliffe	85	100	76	33	17	13	8	8	2	10
Vergilendirilebilir	41	81	76	33	17	13	8	8	2	10
Vergilendirilemez	44	19								
St Michael	101	238	70	68	42	33	6	3	4	8
Vergilendirilebilir	56	152	70	68	42	33	6	3	4	8
Vergilendirilemez	45	86								
St Nicholas	43	72	32	33	31	21	14	5	3	2
Vergilendirilebilir	23	56	31							
Vergilendirilemez	20	16	1							
St Stephen	78	99	52	50	27	15	6	3	2	5
Vergilendirilebilir	52	83	52	50	27	15	6	3	2	5
Vergilendirilemez	26	16								
St Thomas	15	76	28	26	23	7	5	3		5
Vergilendirilebilir	8	51	28	25	23	7	5	3		5
Vergilendirilemez	7	25								
Vergisi ödenmemiş				1						
Temple	115	147	57	24	22	12	4	1	1	3
Vergilendirilebilir	50	103			21	12	4	1	1	3
Vergilendirilemez	65	44			1					
Toplam	711	1.167	610	429	276	179	77	57	19	71
Vergilendirilebilir	354	813	599	427	274	178	76	56	19	69
Vergilendirilemez	356	350	5		1					
Vergisi ödenmemiş/yeni inşa edilmiş	1	4	6	2	1	1	1	1		2

Kaynak: Leech vd., 2018: 338-340'tan yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Şömine sayılarının mali gücün göstergesi olarak değerlendirilip mülklerin vergilendirilmesinde şömine sayılarının esas alınması görüşü, en çok şömineye sahip mülklerin en yüksek mali güce sahip kişilerin yaşadığı yerler olduğu varsayımına dayanmaktadır. Ancak, bu varsayım, Bristol şehrinde 8 ve üzeri şömineye sahip mülklerin çoğunun endüstriyel tesis (özellikle şeker ve sabun üreten) olması dolayısıyla uygulanabilirliğini yitirmektedir (Leech vd., 2018: 70). Bu durum, şömine vergisinin en önemli olumsuzluklarından biri olarak değerlendirilmekte olup verginin etkinliğini azaltmakta ve uygulanma amacına hizmet etmesinin önünde engel teşkil etmektedir.

3. Şömine Vergisine Karşı Tepkiler ve Vergiye İlişkin Değerlendirmeler

Şömine vergisine İngiltere'nin pek çok şehrinde önemli düzeyde tepki gösterilmiştir. Vergiye karşı tepki, "bir İngiliz'in evi onun kalesidir" düşüncesiyle İngilizlerin, evlerindeki şömineleri kayıt altına almaya gelen görevlilerin evlerine girmelerini engellemeleriyle oluşmuştur (Green, 2015: 109).

Şömine vergisine yönelik başka bir tepki ise boş mülkler olarak değerlendirilmiştir. Vergiye yönelik kayıtlar incelendiğinde pek çok mülkün 'boş mülk' olarak kaydedildiği görülmekte olup "ödemeyi reddetme" gerekçesiyle birçok mülk boş mülk olarak kayıt altına alınmış ve bu nedenle kapılarını tahsildarlara kapatacak güce sahip olan soylular ve orta sınıf için şömine vergisini reddetme nedeni olarak görülmüştür (Wareham, 2011: 288).

Şömine vergisinin uygulanışındaki diğer bir sorun, tüm evlerin ve şöminelerin kayıt altında olmaması olup bu durum, Durham ve Tudhoe isimli iki yerleşim yeri için kanıtlanmıştır; nitekim Tudhoe'de evlerin ve şöminelerin %20'si kayıt altına alınmamıştır (Green vd., 2006: 183-202). Bazı yerleşim birimlerinde etkin kayıtlaşma yapılırken bazılarında gerek vergiye karşı oluşan tepkiler gerek görevlilerin işlerini hızlandırmak amacıyla birçok mülkü boş mülk olarak kayıt altına almaları nedenleriyle listelerin tam olarak gerçeği yansıtmaması, yerleşim birimleri arasında karşılaştırma yapılmasını da zorlaştırmıştır.

Vergilendirilebilir kapasitenin ve mali gücün göstergesi olarak dikkate alınan şömine vergisi, günümüz araştırmalarında tüketim vergisi olarak kabul edilmiş; ancak bu değerlendirme, harcamanın, mali gücün göstergesi olup olamayacağı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir (Faraday, 1972: 20). Nitekim şömine sayısının fazla olduğu bazı mülklerin ticari amaçla kullanılması, bazılarının ise aileler arasında paylaşılarak kullanılması nedenleriyle zenginlik göstergesi olamayacağı, verginin uygulandığı dönem de dahil olmak üzere her dönemde tartışma konusu yapılmıştır.

Şömine vergisine yönelik tepkilerin diğer tarafı olan vergi toplayıcılarına ilişkin olarak da sorunlar yaşanmış olup Doğu Londra'nın Limehouse, Ratcliffe ve Whitechapel mahallelerinde çalışan üç polis memuru için Michaelmas 1662 ve Lady Day 1663 beyan dönemlerinde borçlu olanlardan vergiyi tahsil edemedikleri gerekçesiyle hapis cezası uygulanmıştır (Parkinson, 2008: 58). Michael Braddick ise şömine vergisine yönelik isyanların ve kargaşanın, idarenin denetim gücünü artırarak vergiyi düzenleme girişimlerine sıklıkla başvurduğunu belirtmiştir (Braddick, 1996: 174).

Şömine vergisi, hem uygulanma esaslarının net olmaması (muafiyetlerin karmaşık olması, bazı bölgelerde yapılan sayımların doğru olmaması veya sayım yapılamaması, şehirler arası değerlendirmelerde farklılıklar olması) hem de ödenecek olan vergi tutarının yüksek olması gibi nedenlerle yürürlükte olduğu her dönemde önemli düzeyde tepkiyle karşılanmıştır. Bu tepkiler; sayım yapacak olan görevlilerin eve alınmaması, verginin ödenmemesi, mülklerin veya şöminelerin kapatılması biçiminde gösterilmiş olup 1689 yılında vatandaşların tepkisi karşısında vergi kaldırılmıştır.

SONUÇ

Vergiler, mali ve mali olmayan pek çok amaca yönelik olarak uygulanmakta olup ilgili dönemin sosyoekonomik durumunun anlaşılmasına da olanak tanımaktadır. Nitekim vergiler; kişilerin tüketim talep ve tercihleri ve uygulandıkları dönemin sosyal, ekonomik ve kültürel durumuna göre ülkeler itibarıyla farklılık göstermektedir. Bu bağlamda özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda yaşanan askeri ve siyasi gelişmelerin maliye alanını etkilemesi ve yaşanan mali sorunlar sonucunda yeni vergilerin uygulamaya konulmasında İngiltere farklılık göstermektedir.

İngiltere'de mali kaygılar doğrultusunda pek çok unsur üzerine çeşitli vergiler uygulanmış olup şömine vergisi bu vergilerden biridir. Şömine vergisinin temel özellikleri; mülklerdeki şöminelerin sayılıp listelerinin çıkarılması ile şömine sayısının mali güç ve servetin bir göstergesi olduğu düşüncesinden hareketle vergilendirme yapılmasıdır. Nitekim bu listeler vergi ödemesi gereken ve gerekmeyen (vergiden muaf olan) herkesi kapsadığından, şömine vergisinin diğer vergilerden en önemli farkı olarak değerlendirilmekte ve bu bakımdan verginin özellikli yönünü oluşturmaktadır; zira nüfus sayımı dahil olmak üzere ülkede pek çok alanda temel olarak alınmıştır.

Şömine vergisi birçok bakımdan eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin başında şömine sayısının mali güç göstergesi olamayacağı gelmektedir. Zira şömine sayısı yüksek olan mülklerin çoğu ya ticari amaçla kullanılmakta ya da yoksul aileler tarafından paylaşımli olarak kullanılmaktadır. Buna ek olarak; sayım yapan yetkililerin işleri hızlandırmak adına mülkleri boş mülk olarak kayıt altına alması, muafiyetlerin karmaşık olması ve listelerin yeterince kapsamlı veya doğru bir biçimde yapıl(ma)maması da hem verginin etkinliğini azaltmış hem de yerleşim birimleri arasında eşitsizlik oluşmasına ve karşılaştırma yapılamamasına neden olmuştur.

Belirtilen nedenlerle şömine vergisi uygulandığı her dönemde çeşitli tepkilerle karşılanmıştır. Bu tepkiler; şöminelerin kapatılması, evlerin boş bırakılması, sayım için gelen görevlilerin evlere kabul edilmemesi, verginin ödenmemesi biçiminde oluşmuş ve zaman zaman isyanlar da meydana gelmiştir. Halkın tepkileri sonucunda şömine vergisi 1689 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

Yazarların Katkı Düzeyleri: %100

Etik Komisyon Onayı: Çalışmada etik komisyon onayına gerek yoktur.

Finansal Destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

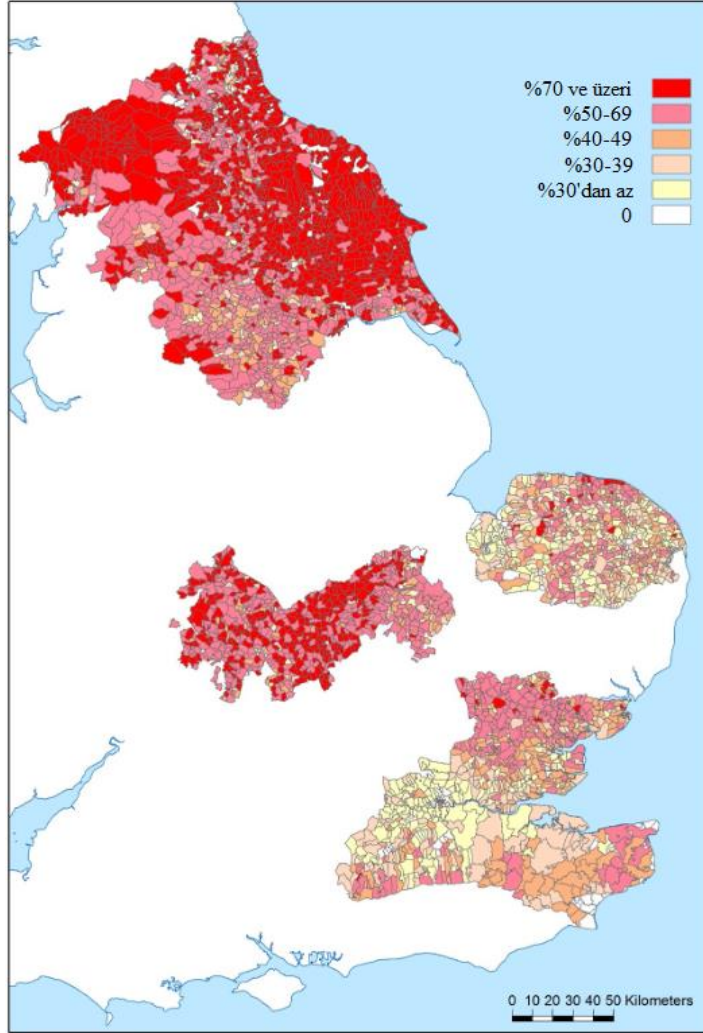
Çıkar Çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- AILES, A. (2018). The Heralds and the Hearth Tax. In *Faith, Place and People in Early Modern England: Essays in Honour of Margaret Spufford* (Eds. T. Dean, G. Parry and E. Vallance), Boydell & Brewer, Boydell Press, 95-110.
- BRADDICK, M. J. (1996). *The Nerves of the State: Taxation and Financing the English State, 1558-1714*. Manchester.
- CARLSON, R. H. (2005). A Brief History of Property Tax. *Fair & Equitable*, 3-10.
- FAMILYSEARCH. England Hearth Tax 1662 to 1689 (National Institute). [https://www.familysearch.org/en/wiki/England_Hearth_Tax_1662_to_1689_\(National_Institute\)](https://www.familysearch.org/en/wiki/England_Hearth_Tax_1662_to_1689_(National_Institute)), 12.08.2022.
- FARADAY, M. A. (1972). *Herefordshire Militia Assessments of 1663*. London: Royal Historical Society.
- FERGUSON, C. (2018). The Hearth Tax and the Poor in Post-Restoration Woking. In *Faith, Place and People in Early Modern England: Essays in Honour of Margaret Spufford* (Eds. T. Dean, G. Parry and E. Vallance), Boydell & Brewer, Boydell Press, 111-131.
- GREEN, A. (2015). Learning the tricks of the Northumberland and Newcastle upon Tyne hearth tax. In *A Northumbrian miscellany: historical essays in memory of Constance M. Fraser*. Newcastle upon Tyne: Association of Northumberland Local History Societies, 106-122.
- GREEN, A.G., Parkinson, E. and Spufford, M. (2006). *County Durham Hearth Tax Assessment, Lady Day 1666*. London: British Record Society, Index Library 119, Hearth Tax Series 4.
- HOLMES, G. (1977). *Gregory King and the social structure of pre-industrial England*. Transactions of the Royal Historical Society, 5th series, 27, 41-68.
- HOSKINS, W.G. (1935). *Industry, trade and people in Exeter, 1688-1800*. Manchester.
- LEECH, R., BARRY, J., BROWN, A. and PARKINSON, E. (2018). *The Bristol Hearth Tax, 1662-1673*. Bristol: Bristol Record Society.
- PARKINSON, E. (2008). *The establishment of the hearth tax 1662-66*. List and Index Society, special series 43.
- POWER, M. J. (1986). The social topography of Restoration London. In *London 1500-1700: the making of the metropolis* (Ed. A.L. Beier and R. Finlay). London and New York: Longman, 199-223.
- RAMSDALE (2022). Hearth Tax: 1662 to 1689. Transcription Project. <http://www.ramsdale.org/hearth.htm>, 11.08.2022
- SCHÜRER, K. and ARKELL, T. (1992). *Surveying the People: The interpretation and use of document sources for the study of population in the later seventeenth century*. Oxford: Leopard's Head Press.
- SEAMAN (2019). The Hearth Tax Exemption Certificates Project. The National Archives, 16.04.2019. <https://blog.nationalarchives.gov.uk/hearth-tax-exemption-certificates-project/>, 12.08.2022.
- SHAND, M. (2022). Mapping the Hearth Tax. 31.05.2022. <https://hearthtax.wordpress.com/page/2/>, 11.08.2022.
- WAREHAM, A. (2011). The hearth tax and empty properties in London on the eve of the Great Fire. *The Local Historian*, 278-292.

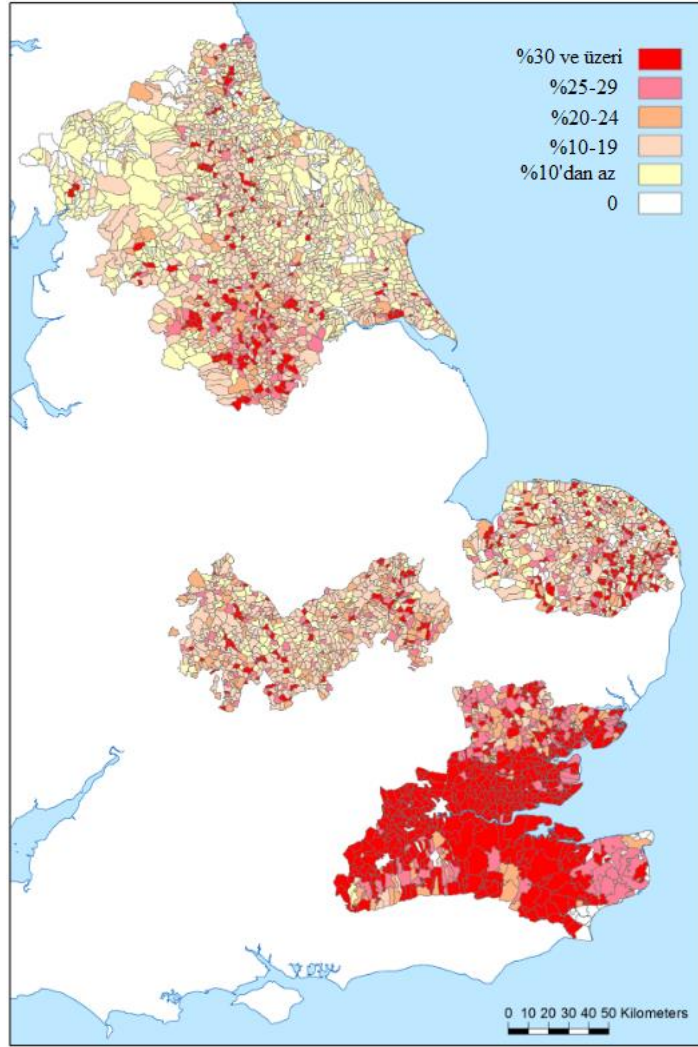
EKLER

Ek 1. İngiltere’de Tek Şömineli Müklere İlişkin Oranların Harita Üzerinde Gösterimi

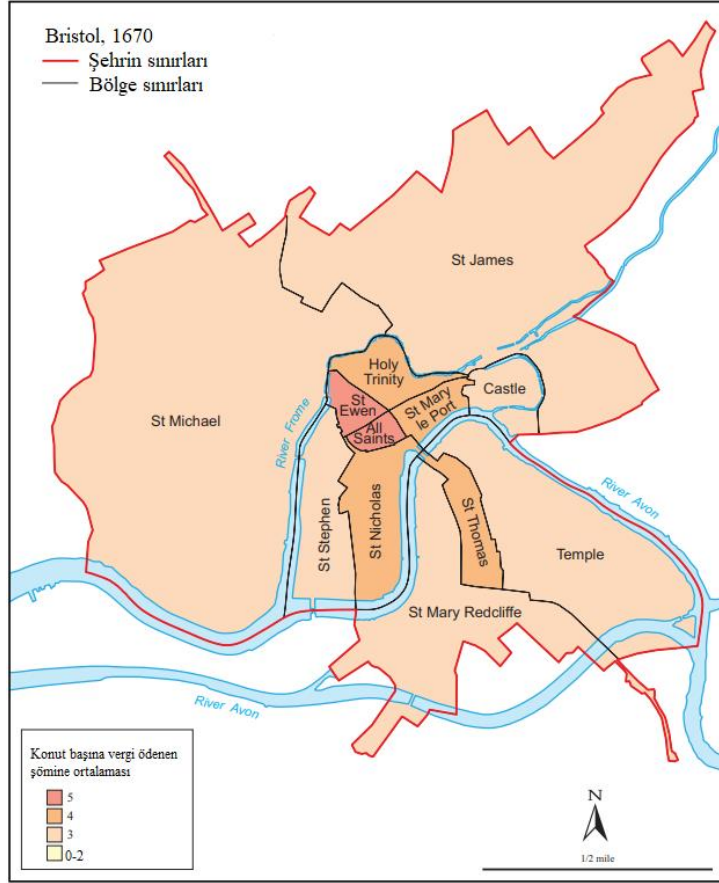
Kaynak: Shand, 2022.

Ek 2. İngiltere’de Üç ve Üzeri Şömineli Müklere İlişkin Oranların Harita Üzerinde Gösterimi

Kaynak: Shand, 2022.

Ek 3. Konut Başına Vergi Ödenen Şömine Ortalaması (Bristol, 1670)

Kaynak: Leech vd., 2018: 351.

Ek 4. Şömine Vergisi Listeleri, 1666 (Berkshire Şehri)

Kaynak: The National Archives'den aktaran Ailes, 2018: 101.

Ek 5. Şömine Vergisi Ödendi Belgesi Örneği

Kaynak: Ramsdale, 2022.

Açıklamalar:

“December the 1 1600 & Seventy

Received of George Foster

The sum of one pound 13 shillings in full for 3 halfe years duty for eleven fire hearths in his 4 houses in Blendworth due and ended at St Mic day last past.

I received by Robt Hymer

Collector”

